

АКАДЕМІЧНА УСПІШНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ПСИХОЛОГА: ЕМПІРИЧНА МОДЕЛЬ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

ACADEMIC SUCCESS OF THE FUTURE PSYCHOLOGIST: AN EMPIRICAL MODEL AT THE INITIAL STAGE OF PROFESSIONAL TRAINING

Дослідження присвячене актуальній проблемі опису моделі академічної успішності майбутнього психолога на початковому етапі професійної підготовки як чинника розвитку на необхідному рівні його професійно важливих якостей, життєвої самореалізації та професійного становлення. Особистості професійного психолога внаслідок своєрідності його світобачення та світосприйняття та специфіки його теоретичної та практичної діяльності властивий систематизований компонентний склад високорозвинених прогностичних, творчих, оцінних, вольових та виконавських психічних якостей.

Під успішністю академічної діяльності майбутнього психолога на початковому етапі професійної підготовки варто розглядати позитивний результат його особистісної академічної активності, що зреалізувалася у продуктивній взаємодії із оточуючим навчально-професійним середовищем, та основною метою якої було задоволення власних освітніх (вмотивоване, осмислене, емоційно позитивне оволодіння знаннями, вміннями та навичками) та практичних психологічних потреб (набуття професійно необхідних якостей, характеристик, норм, цінностей, відчуття самореалізації та самоактуалізації саме в даній професії, жага професійного розвитку та самовдосконалення). Емпіричним шляхом доведено, що на початку навчання у сучасному вишій академічній успішності майбутнього психолога обумовлена переважно образною креативністю, вербальною креативністю, вербальним інтелектом, просторовим інтелектом та метакреативністю. Встановлено, що основними показниками академічної успішності майбутнього психолога на початку професійної підготовки при цьому виступають такі компоненти вищевказаних особистісних паттернів, як здатність давати абстрактну назву образам уяви, гнучкість вербальної креативності, здатність до вербального узагальнення, здатність до просторового узагальнення, просторова уява, креативна обізнаність.

Ключові слова: майбутній психолог, особистість, вербальний інтелект, вербальна

креативність, невербальна креативність, уява, структура, дискримінантний аналіз, модель, змінна.

The study is devoted to the actual problem of describing the model of academic success of the future psychologist at the initial stage of professional training as a factor in the development of his professionally important qualities, life self-realization and professional development at the required level. The personality of a professional psychologist due to the uniqueness of his worldview and worldview and the specificity of his theoretical and practical activities is characterized by a systematized component composition of highly developed prognostic, creative, evaluative, volitional and executive mental qualities.

The success of the academic activity of the future psychologist at the initial stage of professional training should be considered the positive result of his personal academic activity, which was realized in productive interaction with the surrounding educational and professional environment, and the main goal of which was the satisfaction of his own educational (motivated, meaningful, emotionally positive acquisition of knowledge, abilities and skills) and practical psychological needs (acquisition of professionally necessary qualities, characteristics, norms, values, a sense of self-realization and self-actualization in this profession, a thirst for professional development and self-improvement).

Empirically, it has been proven that at the beginning of studies in a modern higher education institution, the future psychologist's academic success is primarily determined by figurative creativity, verbal creativity, verbal intelligence, spatial intelligence, and metacreativity. It was established that the main indicators of the future psychologist's academic success at the beginning of professional training are the components of the above personal patterns, such as the ability to give abstract names to images of imagination, flexibility of verbal creativity, the ability to verbal generalize, the ability to spatial generalize, spatial imagination, creative awareness.

Key words: future psychologist, personality, verbal intelligence, verbal creativity, non-verbal creativity, imagination, structure, discriminant analysis, model, variable.

УДК 159.9.072

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2024.63.19>

Саврасов М.В.

д.психол.н., доцент,
в.о. завідувача кафедри
загальної психології
ДВНЗ «Донбаський державний
педагогічний університет»

Шайда Н.П.

к.психол.н.,
доцент кафедри загальної психології
ДВНЗ «Донбаський державний
педагогічний університет»

Чернякова О.В.

к.психол.н.,
доцент кафедри мовних
та гуманітарних дисциплін
ТОВ «Технічний університет
«МЕТІНВЕСТ ПОЛІТЕХНІКА»

Особистість професійного психолога за усією своєрідністю його світобачення та світосприйняття та специфікою його теоретичної та практичної й прикладної діяльності повинна містити в своєму систематизованому компонентному складі високорозвинені прогностичні, оцінні, творчі, вольові, виконавчі та активнісні психічні якості тощо. І хоча вітчизняна психолого-педагогічна парадигма передбачає їх формування в процесі професійної підготовки майбутнього психолога як фахівця в галузі соціальних та поведінкових наук, на наш погляд, в контексті

його подальшої академічної та професійної успішності дані закономірності на різних рівнях прояву вивчені та систематизовані дещо хаотично.

Логічним шляхом постає питання моделі академічної успішності майбутнього психолога на початковому етапі професійної підготовки, як запоруки формування на необхідному рівні його професійно важливих якостей, життєвої самореалізації та професійного становлення тощо. Власне, ці міркування обумовлюють актуальність, своєрідність та доцільність нашого дослідження.

У дослідженнях В.Г. Панка та Л.І. Уманець сутнісними особливостями професійної самоідентифікації студента вважаються оволодіння професійними знаннями, вміннями та навичками, самопізнання, вживання по відношенню до себе певних специфічних професійних вимог, поступова генерацію можливості вибору оптимальніших засобів, інструментів та методів подальшої професійної діяльності тощо [6].

С.Д. Максименко та О.М. Пелех підкреслюють, що вишівська психологічна діагностика дозволяє оптимізувати подальше розв'язання деяких практичних завдань, в тому числі корекційну та розвивальну роботу з підвищення ефективності організації процесу формування майбутнього фахівця [4].

На думку В.А. Татенко, на момент досягнення повноліття людина спроможна до свідомого життєвого цілепокладання, вільного вибору засобів досягнення цілей життя, прийняття важливих й відповідальних рішень, співставлення результату із бажаним та фіксацію його у структурі індивідуального досвіду тощо [9].

Н.М. Фалько зазначає, що професійна соціалізація як чинник оволодіння майбутньою професійною діяльністю полягає у саморозвитку та самореалізації майбутнього фахівця та відтворення ним професійної культури, професійно важливих знань, вмінь та досвіду застосування творчого підходу у професійній сфері, системи норм професійно прийнятної поведінки, професійно обумовлених взаємин із оточуючими людьми, системи цінностей, що найбільш притаманні специфіці професії [10].

О.М. Ігнатович зазначає, що в якості психологічного механізму процесу професійного становлення доцільно розглядати внутрішню потребу студентів у творчій самодіяльності, опредмечування і розпредмечування досвіду творчої самодіяльності [1].

Т.М. Розова до складу професійно-комунікативного компоненту академічної успішності майбутніх психологів включає контактність, здібність слухати і розуміти інших, здійснювати психологічний вплив в процесі комунікації, адекватно розуміти вербальні і невербальні комунікативні сигнали, тривалий час фокусуватися на великій кількості інформації, здатність долати комунікативні бар'єри тощо [7].

Н.М. Макаренко виділяє наступні складові креативного мислення як чинника академічної успішності майбутніх практичних: особистісна креативність, внутрішня мотивація, рівень самооцінки, комунікативні, емпатичні професійно важливі якості, інтелектуальний рівень, стиль мислення, компетентність у розв'язанні професійних задач [3].

На думку І.М. Кирилюк, креативність виступає в якості професійно важливої якості осо-

бистості майбутнього практичного психолога поруч із емпатією, самоактуалізаційними тенденціями, основними характеристиками образу "Я" та багато в чому обумовлює ефективність ведення ним терапевтичного діалогу [2].

Л.В. Мова зазначає, що важливою складовою процесу фахової підготовки майбутніх психологів є забезпечення їх особистісної самореалізації, що характеризується низьким рівнем особистісної тривожності, низьким рівнем агресивності, вираженою силою «Я», гнучкістю поглядів, розвинутою емпатією, високим рівнем креативності, впевненістю у собі, емоційною стійкістю, самостійністю [5].

З огляду на проведений аналіз особливостей професійної підготовки майбутнього фахівця, та майбутнього психолога зокрема, вважаємо, що підуспінністю академічної діяльності варто розглядати позитивний результат особистісної академічної активності майбутнього психолога, що зреалізувалася у продуктивній взаємодії із оточуючим навчально-професійним середовищем, та основною метою якої було задоволення власних освітніх (вмотивоване, осмислене, емоційно позитивне оволодіння знаннями, вміннями та навичками) та практичних психологічних потреб (набуття професійно необхідних якостей, характеристик, норм, цінностей, відчуття самореалізації та самоактуалізації саме в даній професії, жага професійного розвитку та самовдосконалення).

Метою нашої роботи є аналіз та характеристика структури та основних складових моделі академічної успішності майбутніх психологів на початковому етапі професійної підготовки. Відповідно до поставленої мети дослідження були визначені наступні завдання: 1) визначити сучасні науково-теоретичні передумови дослідження структури та складових академічної успішності майбутніх психологів; 2) емпірично схарактеризувати особливості структури та побудови академічної успішності майбутніх психологів на початковому етапі професійної підготовки; 3) поглибити наявні наукові відомості про психологічну структуру особистості майбутніх психологів.

В якості методів дослідження нами використовується теоретико-методологічний аналіз психолого-педагогічної літератури з теми дослідження, психолого-діагностичне обстеження студентів-психологів на початку навчання, методи математико-статистичної обробки матеріалу (кількісний та якісний, структурний та рівневий аналіз отриманих в ході експерименту даних, дискримінантний аналіз тощо). В процесі дослідження використано наступні психолого-діагностичні методики: діагностична методика «Метакреативність» (М.В. Саврасов) [8], тест інтелекту Р. Амтхауера, тест невербальної креативності

Е. Торренса та тест вербальної креативності С. Медніка.

Емпіричну виборку дослідження склали студенти першого року навчання денної та заочної форми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 053 Психологія, що навчаються на факультету гуманітарної та економічної освіти Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет» та факультеті психології та соціології Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди загальною кількістю 50 осіб.

Окремим завданням емпіричного дослідження було визначення ролі інтелекту, креативності та метакогнітивної регуляції пізнавальної діяльності в академічній успішності суб'єкта навчальної діяльності на початку навчання у ЗВО. Дискримінантний аналіз використовувався в нашому дослідженні для вирішення двох основних завдань: 1) визначення вирішальних правил (обчислення дискримінантних рівнянь), які дали б можливість за значеннями вихідних (дискримінантних) змінних віднести кожного досліджуваного до групи академічно успішних або академічно неуспішних студентів; 2) визначення ваги кожної дискримінантної змінної для того, щоб можна було виявити предиктори поділу вибірки студентів на групи [11].

Обчислення дискримінантних рівнянь дає можливість прогнозувати міру розвитку академічної успішності. Використовувався покроковий (з включенням) метод дискримінантного аналізу. Нижня межа толерантності (тобто заходи надмірності змінних) була задана на рівні 0,01. Значення F-відношення, при якому дискримінантна змінна включалася в аналіз – 1,00; значення F-відношення виключення – 0,001. Всі ці величини встановлені за типовими значеннями у відповідному модулі Statistica 6.0.

Процедура дискримінантного аналізу здійснювалася на основі переліку дискримінантних змінних, що увійшли в модель на статистично значущому рівні [11], лямбди (λ) Уїлкса – для оцінки якості дискримінації груп майбутніх психологів за типами академічної успішності, часткової лямбди (partial) λ – для характеристики одиничного внеску відповідної дискримінантної змінної в розділову силу моделі, результатів класифікації, на основі яких були побудовані дискримінантні рівняння – для прогнозу академічної успішності (вони представлені у Таблиці 1 – Таблиці 3).

Лямбда (λ) Уїлкса, загальна для всієї моделі, дорівнює 0,308, виділені змінні можна вважати достатньо надійними предикторами дискримінації ($F=12,58$, $p < 0,0001$). Аналіз λ Уїлкса для окремих предикторів, а також значень часткової λ дає наступний перелік предикторів

за ступенем їх значущості та важливості для моделі пояснення академічної успішності на початку навчання у ЗВО (1 курс): 1) абстрактність назви образної креативності; 2) гнучкість вербальної креативності; 3) здатність до узагальнення; 4) здатність до просторового узагальнення; 5) просторова уява; 6) креативна обізнаність. Статистична значимість цих предикторів знаходиться в діапазоні від $p < 0,05$ до $p < 0,001$ [11].

Таким чином, найбільш надійний розподіл першокурсників за академічною успішністю може бути здійснений за допомогою діагностики таких якостей особистості, пов'язаних з: здатністю давати абстрактну назву образам уяви як характеристикою образної креативності; гнучкість вербальної креативності як характеристикою вербальної креативності; здатністю до вербального узагальнення як характеристикою вербального інтелекту; здатністю до просторового узагальнення як характеристикою просторового інтелекту; просторовою уявою як характеристикою просторового інтелекту; креативною обізнаністю як характеристикою метакреативності.

Для кожної з двох груп студентів-першокурсників були обчислені класифікаційні рівняння. Вони мають такий вигляд:

«Академічна успішність на початку навчання у ЗВО» = 1,64 Абстрактність назви образної креативності + 0,09 Гнучкість вербальної креативності + 0,24 Здатність до узагальнення + 0,14 Здатність до просторового узагальнення + 0,48 Просторова уява + 0,35 Креативна обізнаність – 357,48.

«Академічна неуспішність на початку навчання у ЗВО» = -1,85 Абстрактність назви образної креативності – 0,03 Гнучкість вербальної креативності + 0,13 Здатність до узагальнення + 0,08 Здатність до просторового узагальнення + 0,40 Просторова уява – 0,58 Креативна обізнаність – 326,10.

Лямбда (λ) Уїлкса, загальна для всієї моделі, дорівнює 0,489, виділені змінні можна вважати достатньо надійними предикторами дискримінації ($F=5,82$, $p < 0,0001$).

За результатами проведеного дослідження можемо зробити наступні висновки: 1) вважаємо, що під успішністю академічної діяльності варто розглядати позитивний результат особистісної академічної активності майбутнього психолога, що реалізувалася у продуктивній взаємодії із оточуючим навчально-професійним середовищем, та основною метою якої було задоволення власних освітніх та практичних психологічних потреб; 2) на початку навчання у сучасному виші академічна успішність майбутнього психолога образною креативністю, вербальною креативністю, вербальним інтелектом, просторовим інтелектом та мета-

Таблиця 1

Змінні метакреативного блоку, що увійшли до моделі дискримінації типів академічної успішності суб'єкта навчально-професійної діяльності на початку навчання у ЗВО

Показники	Лямбда Уїлкса	Часткова	F-виключ.	p	Толер.	1-толер.
Мнемічна обізнаність	0,309	0,997	0,39	0,534	0,658	0,342
Мнемічна рефлексія	0,309	0,998	0,27	0,607	0,521	0,479
Метамнемічне відтворення	0,311	0,992	1,06	0,306	0,567	0,433
Креативна обізнаність	0,316	0,976	3,19	0,050	0,516	0,484
Креативна рефлексія	0,308	1,000	0,00	0,945	0,447	0,553

Таблиця 2

Змінні блоку інтелекту, що увійшли до моделі дискримінації типів академічної успішності суб'єкта навчально-професійної діяльності на початку навчання у ЗВО

Показники	Лямбда Уїлкса	Часткова	F-виключ.	p	Толер.	1-толер.
Субтест 1 «Доповн. речень»	0,310	0,996	0,55	0,458	0,640	0,360
Субтест 2 «Викл. зайвого»	0,311	0,992	1,06	0,306	0,637	0,363
Субтест 3 «Аналогії»	0,308	1,000	0,00	0,957	0,554	0,446
Субтест 4 «Узагальнення»	0,325	0,950	6,75	0,010	0,453	0,547
Субтест 5 «Завдання на рахунок»	0,315	0,980	2,62	0,108	0,437	0,563
Субтест 6 «Ряди чисел»	0,313	0,984	2,14	0,146	0,401	0,599
Субтест 7 «Вибір фігури»	0,317	0,971	3,79	0,049	0,263	0,737
Субтест 8 «Завдання з кубиками»	0,318	0,970	3,98	0,048	0,352	0,648
Субтест 9 «Пам'ять»	0,308	1,000	0,03	0,867	0,581	0,419

Таблиця 2

Змінні блоку інтелекту, що увійшли до моделі дискримінації типів академічної успішності суб'єкта навчально-професійної діяльності на початку навчання у ЗВО

Показники	Лямбда Уїлкса	Часткова	F-виключ.	p	Толер.	1-толер.
Біглисть образної креативності	0,311	0,992	0,98	0,325	0,404	0,596
Оригіальність образної креативності	0,311	0,992	0,98	0,324	0,188	0,812
Абстрактність назви образної креативності	0,339	0,911	12,64	0,001	0,525	0,475
Спротив замкненню образної креативності	0,310	0,996	0,54	0,462	0,371	0,629
Розробленість образної креативності	0,311	0,992	1,03	0,311	0,283	0,717
Біглисть вербальної креативності	0,309	0,999	0,18	0,670	0,659	0,341
Гнучкість вербальної креативності	0,329	0,936	8,78	0,004	0,355	0,645
Оригіальність вербальної креативності	0,309	0,999	0,11	0,736	0,397	0,603
Розробленість вербальної креативності	0,311	0,991	1,14	0,288	0,326	0,674

креативністю; 3) основними показниками академічної успішності майбутнього психолога на початку професійної підготовки при цьому виступають здатність давати абстрактну назву образам уяви, гнучкість вербальної креативності, здатність до вербального узагальнення, здатність до просторового уза-

гальнення, просторова уява, креативна обізнаність. Надалі перспективним напрямком досліджень в окресленій галузі лишається оптимізація професійної підготовки майбутніх психологів з метою актуалізації основних складових їх подальшої академічно-професійної успішності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ігнатович О.М. Психологічні особливості творчої самодіяльності особистості як умови професійної підготовки майбутніх психологів : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Київ, 2004. 21 с.
2. Кирилук І.М. Психологічні чинники підготовки практичного психолога до ведення терапевтичного діалогу : автореф. дис. ... канд. психол. наук. Київ, 2006. 20 с.
3. Макаренко Н.М. Психологічні чинники розвитку креативного мислення майбутніх практичних психологів : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Київ, 2008. 20 с.
4. Максименко С.Д., Пелех О.М. Фахівця потрібно моделювати (Наукові основи готовності випускника педвузу до педагогічної діяльності). *Рідна школа*. 1994. № 3–4. С. 68–72.
5. Мова Л.В. Психологічні особливості забезпечення особистісної самореалізації майбутніх психологів у процесі фахової підготовки : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Київ, 2003. 20 с.
6. Панок В.Г., Уманець Л.І. Особистість практикуючого психолога. Психотерапевтична ситуація. *Основи практичної психології* : підручник. Київ : Либідь, 1999. С. 216–228.
7. Розова Т.М. Креативність як чинник розвитку професійно-комунікативних здібностей майбутніх психологів : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Київ, 2007. 18 с.
8. Саврасов М.В. Метакреативні здібності: наукові підходи та експериментально-інтроспективна методика дослідження. *Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Психологія*. 2019. Вип. 61. С. 203–220.
9. Татенко В.О. Суб'єкт психічної активності в онтогенезі : автореф. дис. ... докт. психол. наук : 19.00.01. Київ, 1997. 44 с.
10. Фалько Н.М. Психологічні особливості особистісно-професійного становлення студентів психолого-педагогічних спеціальностей : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Харків, 2008. 202 с.
11. Фоменко К.І. Психологія губрістичної мотивації суб'єкта діяльності : дис. ... докт. психол. наук : 19.00.01. Харків, 2018. 465 с.